

Erving Goffman – Aziluri

Recenzie

Erving Goffman s-a născut în anul 1922 în Canada și a murit în 1982. Este un renumit sociolog american, iar printre volumele sale publicate se numără: *The Presentation of Self in Everyday Life* (1956, 1959), „Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity” (1963), „Strategic Interaction” (1969), „Relations in Public: Micro Studies of the Public Order” (1971), „Gender Advertisements” (1979), „Forms of Talk” (1981).

„Aziluri” a fost publicată în anul 1961 și reprezintă o analiză profundă a vieții comunităților din „instituțiile totale”. *“O instituție “totală” poate fi definită drept un loc unde își desfășoară activitatea un număr mare de indivizi cu statut similar, despărțiți de restul societății pentru o perioadă de timp apreciabilă și care duc împreună o viață strict delimitată, reglementată oficial de către instituții”* (Goffman, 2004, 11). Exemple de astfel de instituții sunt: spitalele de psihiatrie, închisorile, cazărmile militare, navele, școlile cu internat, mănăstirile, căminele pentru nevăzători, sanatoriile, etc. Autorul abordează fiecare aspect al acestora, urmărind mai cu seamă viața indivizilor instituționalizați, posibilitățile lor de adaptare și efectele pe care le au asupra sinelui și identităților.

Înainte să citesc această carte nu-mi imaginam cât de cruntă poate fi viața în aceste instituții, mai mult decât atât, să aflu că în număr surprinzător de mare sunt persoane care ajung să apeleze la spitalele de psihiatrie, datorită anturajului lor și influenței acestuia. Odată ajuns într-un astfel de loc este posibil să-l părăsești după câteva luni, ani sau în cazurile cele mai grave niciodată. Atunci ajungi să apreciezi cu adevărat viața pe care o aveai înainte să ajungi în instituție, libertățile pe care le aveai, hainele tale, prietenii, patul de acasă.

Goffman își dedică trei ani studiind comportamentele persoanelor spitalizate. Acesta realizează studii succinte în Centrul Clinic al Institutului Național pentru Sănătate. În perioada 1955-1956 desfășoară studii de teren la Spitalul St. Elizabeth din

Washington. A încercat prin observare participativă să cunoască viața persoanelor instituționalizate, așa cum o percep ei, în mod subiectiv. Mi se pare de apreciat demersul său de a face cunoscute toate neregulile existente în instituții și de a ne forma o imagine cu privire la cei care sunt nevoiți să trăiască acolo. Nu a acceptat să fie internat cu adevărat, nici măcar scriptic: *“Am pornit de la premisa că rolul pe care ar fi trebuit să-l adopt și timpul pe care ar fi trebuit să-l rezerv în vederea colectării dovezilor statistice necesare pentru un număr redus de afirmații m-ar fi împiedicat să obțin informații cu privire la calitatea și structura vieții sociale a pacienților”* (Goffman, 2004, 8). “Spitalul Central” este numele dat de Goffman spitalului de psihiatrie pe care l-a studiat timp de un an, spital care cuprinde peste 7000 de pacienți.

Cartea este alcătuită din patru eseuri : “Despre caracteristicile instituțiilor totale”, ”Cariera morală a pacientului psihiatric”, ”Viața clandestină a unei instituții publice”, ”Modelul medical și spitalizarea psihiatrică”. Fiecare eseu tratează o anumită problematică și oferă numeroase exemple din relatările instituționalizaților. Pot spune că m-au întristat puțin, este dureros să ajungi într-o instituție totală și să constăți că libertatea de care dispuneai îți este îngrădită, drepturile îți sunt contestate, iar până și cele mai importante nevoi îți sunt refuzate. Cum ar fi să ajungi, nevinovat fiind, într-o închisoare și să-ți pierzi contactele cu lumea exterioară, să fi îmbrăcat ca toți ceilalți, să te radă în cap iar obiectele personale să îți fie luate și sigilate până la plecarea, eliberarea din instituție? Ar avea loc o schimbare de status și de rol. Individul și-ar pierde eul, nu s-ar mai recunoaște pierzându-și identitatea. Viața în colectivitate presupune contacte reciproce și expunere reciprocă a instituționalizaților. Aceștia sunt nevoiți să valorifice fiecare centimentru al celulei pentru a se putea întinde. Cel mai riscant mi se pare faptul că oricând te poți contamina fizic de la alții, mai ales atunci când unul din încarcerăți moare, iar cadavrul lui este ridicat abia după douăzeci și patru de ore. Aici, este evidentă o lipsă de igienă care încalcă orice deminătate. Se realizează o distincție clară între angajați și instituționalizați, iar cei din urmă sunt nevoiți să îi respecte pe cei dintâi, altfel riscă să fie pedepsiți. Totodată, îngrijitorii din spitalele de psihiatrie își băteau joc de bolnavi punându-i în situații ridicole: *“...obligau pacientul care cerea o țigară să spună: “Vă rog frumos!, or să sară ca s-o apuce”* (Goffman, 2004, 49).

Goffman afirmă că: *“instituțiile totale perturbă sau contaminează exact acele acțiuni care, în societatea civilă au rolul de a-i confirma autorului lor și celor aflați în prezența sa că el are un anumit control asupra lumii proprii, că este o persoană cu autodeterminare, cu autonomie și cu libertate de acțiune “adulte” “ (Goffman, 2004, 48).*

Privilegiile pe care le aveau instituționalizații constau în a avea un loc de muncă bun, o cameră și un pat de bună calitate, cafea, respect al intimității, posibilitatea de a părăsi secția fără supraveghere, în general lucruri cărora oamenilor dintr-o societate li se par nimicuri. Pentru o persoană aflată în afara instituției a se culca seara într-un pat moale și a bea dimineața o ceașcă de cafea fac parte din rutină, în timp ce instituționalizaților aceste lucruri le aduc mici bucurii. În opinia mea, fiecare persoana trebuie să aibă parte de condiții minime, iar cei care îngădesc aceste drepturi ar trebui pedepsiți. De exemplu în Marina Americană, legea permite fiecărui membru al echipajului să consume zilnic câte un “grill” de vin. Nu se poate explica bucuria pe care aceștia o simțeau atunci când se apropia ora la care trebuiau să servească vin, uneori stateau și numărau minutele până când puteau servi această “bucurie”. Pedepsa cea mai mare consta în a li se “tăia” grogul timp de o zi sau o săptămână. *“Mai bine mi-ar lua aerul decât grogul!” (Goffman, 2004, 53).*

Relevanța mi se pare teama instituționalizaților de a avea contact cu exteriorul, cu toate că își doresc foarte mult să iasă din aceste instituții, frica lor cea mai mare este aceea că nu s-ar putea descurca afară, de aceea mulți dintre ei revin în instituții. Din acest punct de vedere consider că instituțiile nu-și fac treaba așa cum ar fi de cuviință, individul ar trebui să fie resocializat, reintegrat în societate, iar acest lucru necesită un mare efort din partea angajaților. Mi s-a părut foarte interesantă descrierea unei paciente abia ieșită din spitalul de psihiatrie: *“m-am trezit dimineața și m-am dus în bucătărie și am făcut cafeaua; era minunat ! Iar seara am băut o bere și ne-am dus să mâncăm chili; a fost grozav, delicios de-a dreptul ! n-am uitat nici măcar o clipă că sunt liberă” (Goffman, 2004, 71).* Desigur, odată cu trecerea timpului instituționalizatul uită în mare măsură viața pe care a dus-o în interiorul instituției. Este greu să uiți cu totul acea perioadă a vieții, nu-ți vei mai recăpăta niciodată statusul pe care l-ai avut înainte de “privarea de libertate”. Totodată, cel mai greu lucru, atunci când intrii într-o instituție, în special în

închisori și spitale de psihiatrie, este acela că îți pierzi prietenii sau mai bine spus ei te părăsesc pe tine. Deodată, te trezești singur și nevoit să-ți faci prieteni printre cei instituționalizați, înveți să te descurci, să supraviețuiești “junglei” în care te afli.

Angajații instituțiilor au rolul de a-i supraveghea pe instituționalizați, dar și de a se asigura că acestora nu le scapă informații care ar putea dăuna bunului mers al instituției. De aceea, aceștia nu sunt lasați niciodată singuri atunci când sunt vizitați de către rude sau prieteni. Consider, că astfel li se iau și singurele momente de intimitate. De altfel, când primesc vizita comisarului, instituționalizații se poartă ca și când ar fi multumiți de condițiile în care trăiesc: *“te uiți la guvernator și la gardianu’ sef (ca-s după el toată vremea cât e prin pușcărie) după aia răspunzi: “ Nici o plângere, domnule”* (Goffman, 2004, 97). Mi se pare îngrozitor să nu poți reclama neregulile care au loc în aceste instituții, să traiești tot timpul cu teama că vei fi prins fumând sau că ai luat o porție în plus de mâncare.

În cadrul școlilor cu internat regulile nu sunt atât de stricte, cel puțin nu pentru toți. Băieților din familii nobile li se permit mai multe încălcări ale regulamentului intern. În mânăstiri nu există o delimitare între angajați și instituționalizați, existând un singur grup colegial, funcționând după criteriile unei ierarhii bine puse la punct. Persoanele care acceptă să se călugărească o fac din proprie inițiativă, din dragoste pentru Dumnezeu, în timp ce persoanelor cu probleme psihiatrice le este impusă internarea, fiind amenințați de familie cu dezmoștenirea sau cu alte forme de șantaj.

Carierea morală a pacientului psihiatric este alcătuită din două laturi: o latură privește imaginea de sine și identitatea percepută, iar cealaltă latură privește poziția oficială, chestiunile juridice și stilul de viață. Există trei faze principale pe care pacientul le parcurge: *faza prepacientului*, care se referă la momentul în care acesta vine să se interneze în spital, întrucât consideră că și-a pierdut mințile sau că nu se mai poate controla, *faza pacientului internat*, atunci când acesta suferă o perioadă de adaptare în noul mediu, perioadă presărată de mici acte de rebeliune “, încercând să găsească sau să inventeze motive pentru care se află instituționalizați. Un exemplu l-ar putea constitui următoarea afirmație: *“ Ceilalti de aici suferă de boli mintale, dar eu sufăr de un sistem nervos slab și de aici mi se trag fobiile astea”* (Goffman, 2004, 138). Ultima fază o reprezintă *faza fostului pacient*, desigur nu toți pacienții trec prin această ultimă fază.

Viața clandestină a unei instituții publice face referire la modalitățile prin care instituționalizații își pot face viața mai ușoară într-un spital de psihiatrie. “Implicarea într-o entitate socială presupune atât angajare, cât și atașament” (Goffman, 2004, 155). Instituționalizații încearcă diferite trucuri pentru a-și satisface nevoile. Aceștia fie ascund pe sub haine reviste, cărți, mâncare păstrată de la cantină, fie profită de scaunele moi din instituție pentru a se putea relaxa sau își fac nevoile fiziologice în găleata cu prosoape folosite. Deși, la prima vedere aceste lucruri sunt catalogate de cei din afară ca fiind anormale, pentru instituționalizați reprezintă o strategie de a-și face mici bucurii și de a se simți mai liberi. Interesant mi s-a părut exemplul improvizației gândite de călugărițele care folosesc un șorț negru pe care-l pun în spatele sticlei ferestrei, pentru a-și crea astfel o oglindă.

Locurile din spitalul Central au o întrebuințare aparte: *“erau utilizate deseori drept cadru pentru activități interzise în mod special: păduricea din spatele spitalului era folosită ocazional ca ascunzătoare pentru a consuma alcool; zona din spatele clădirii de recreere și cea umbrită de un copac mare, aproape de mijlocul complexului spitalicesc, erau întrebuințate pentru jocurile de pocher”* (Goffman, 2004, 202).

Între persoanele instituționalizate există reguli de politețe precum oferirea de câteva fumuri camaradului, dar și a-i ceda rămășița unei țigări parțial fumate. Acest fapt ne arată că viața persoanelor instituționalizate nu diferă mult de cea a cerșetorilor. Individul poate utiliza bunurile sau serviciile altuia prin trei mecanisme: coerciția privată, schimbul economic și schimbul social. Sunt de părere că aceste mecanisme îl ajută pe individ să supraviețuiască și să descopere din secretele menite să-i facă viața mai ușoară.

Mi-au plăcut foarte mult exemplele din această carte, exemple care arată adevărata lume a instituțiilor totale, comportamentele, reacțiile, supunerea sau revolta: *“Gardianul a strigat la el. “Da, domnule!” a răcnit omul. “Vin acum, domnule!” a mai zis el, adăugând, cu voce mai scăzută: “Gramadă de rahat ce ești!”* (Goffman, 2004, 271).

Modelul medical și spitalizarea psihiatrică au la baza însemnările despre vicistitudinile meseriei de depanator: *“Faptul că ne oferim corpul prestatorului de servicii medicale și modului rațional-empiric în care le tratează acesta constituie, fără îndoială, unul dintre elementele cele mai importante ale complexului prestării de servicii”* (Goffman, 2004, 292).

Goffman oferă o concluzie interesantă cărții: *“Pacienții psihiatrici se pot găsi legați într-un mod special. Ca să iasă din spital ori să-și ușureze viața înăuntrul lui, trebuie să arate că acceptă locul care li s-a acordat, iar locul care li s-a acordat constă în sprijinirea rolului ocupațional al celor care par să oblige la o asemenea convenție”* (Goffman, 2004, 329). Sunt de acord cu Goffman și cred că singura modalitate de adaptare a indivizilor în aceste instituții este acceptarea tuturor regulilor și normelor pe care aceasta le adoptă. Totodată, indivizii trebuie să înțeleagă că au nevoie de tratament și că odată vindecați se vor întoarce la viața lor de dinainte.

Aziluri este cu siguranță o carte care merită citită pagină cu pagină. Este înfiorător să vezi că instituționalizații sunt tratați, uneori mai rău decât animalele, nu credeam să existe o indiferență atât de apăsătoare, o lipsă imensă de compasiune. Pacienții închiși într-o instituție totală simt, cel puțin măcar o dată, că închiderea este o privațiune teribilă și uneori, chiar nedreaptă. O persoană fără identitate nu valorează nimic, este un nimeni. Este înfiorător să te trezești într-o zi, într-o altă lume, o lume guvernată de alte legi, o lume în care “părerea ta” nu contează, în care devii un simplu obiect, manipulat după bunul plac al altora. Cu siguranță, această carte vă va pune pe gânduri și vă va face să apreciați mai mult fiecare lucru din viața dumneavoastră.